

# РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 631.1:64.01:631.3

Н.П. ГОЛІЙ,  
науковий співробітник, Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція  
Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН

## Сучасний стан та оцінка технічного забезпечення особистих селянських господарств Волині

У статті проаналізовано сучасний стан та здійснено оцінку матеріально-технічного забезпечення особистих селянських господарств Волинської області. Доведено необхідність розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та інтеграції з іншими суб'єктами аграрного ринку як основного напрямку покращення забезпечення сільських домогосподарств технікою та матеріальними ресурсами.

**Ключові слова:** особисті селянські господарства, матеріально-технічне забезпечення, сільське господарство, техніка, обслуговуюча кооперація.

Н.П. ГОЛІЙ,  
научный сотрудник, Волынская государственная сельскохозяйственная опытная станция  
Института сельского хозяйства Западного Полесья НААН

## Современное состояние и оценка технического обеспечения личных крестьянских хозяйств Волини

В статье проанализировано современное состояние и осуществлена оценка материально-технического обеспечения личных крестьянских хозяйств Волынской области. Доказана необходимость развития сельскохозяйственной обслуживающей кооперации и интеграции с другими субъектами аграрного рынка как основного направления улучшения обеспечения сельских домохозяйств техникой и материальными ресурсами.

**Ключевые слова:** личные крестьянские хозяйства, материально-техническое обеспечение, сельское хозяйство, техника, обслуживающая кооперация.

N. GOLIJ,  
research worker, Volhynia state agricultural experimental station of Institute agriculture of Western Polissya  
of the National academy of agrarian sciences of Ukraine

## Modern state and estimation of hardware of the personal peasant economies of Volyn

In the article the modern state is analyzed and the estimation of logistical support of the personal peasant economies of the Volyn region is carried out. The necessity of development of agricultural attendant cooperation and integration is well-proven with other subjects of agrarian market, as basic direction of improvement of providing of rural the personal peasant economies a technique and material resources.

**Keywords:** the personal peasant economies, logistical support, agriculture, technique, attendant cooperation.

**Постановка проблеми.** За сучасних економічних умов значно зросла питома вага сільськогосподарської продукції, що виробляється у приватному секторі, зокрема в осо-

бистих селянських господарствах (далі ОСГ). Компенсуючи зниження обсягів виробництва продукції в окремих аграрних підприємствах, вони здійснюють сільськогосподарську

діяльність як з метою забезпечення продуктами харчування для власних потреб, так і для виробництва товарної продукції, чим забезпечують продовольчу безпеку країни та формують грошові доходи селян.

Технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників всіх категорій відіграє важливу роль у процесі виробництва аграрної продукції, адже розвиток сільськогосподарського виробництва та конкурентоспроможність господарств різних форм господарювання, можливі при умові розвинутої матеріально-технічної бази, яка спроможна забезпечити відповідний технологічний рівень. Лише за умови наявності необхідних сільськогосподарських машин можлива реалізація генетичного потенціалу вирощуваних культур, адже проведення всіх технологічних операцій регламентовано в часі та вимагає високої якості здійснення обробітку ґрунту, посіву, внесення добрив, збирання врожаю тощо [3].

**Аналіз досліджень та публікацій з проблеми.** Темі розвитку та функціонування особистих селянських господарств, їх виробничо-ресурсному потенціалу приділяли увагу О. Бородіна, В. Гейць, В. Дієсперов, Ю. Лупенко, М. Малік, Я. Месель-Веселяк, І. Прокопа, П. Саблук, І. Свиноус, О. Шпичак та ін. Роботи цих вчених мають важливе значення і, формуючи суспільне бачення, слугують підґрунтям сучасних економічних поглядів на проблеми господарювання в ОСГ. Незважаючи на достатнє опрацювання науковцями шляхів покращення матеріального забезпечення таких господарств, ряд проблем залишаються недослідженими та вимагають подальшого наукового обґрунтування і практичного вирішення. Зокрема, це питання технічного забезпечення ОСГ, що безпосередньо впливає на зниження трудомісткості продукції, зростання її якості та підвищення економічної ефективності господарювання в цілому.

**Метою статті** є аналіз та оцінка сучасного стану технічного забезпечення особистих селянських господарств Волинської області та розробка й обґрунтування основних напрямів його покращення в сучасних умовах.

**Виклад основного матеріалу.** Сільськогосподарське виробництво не може ефективно функціонувати без розвинутої матеріально-технічної бази, яка спроможна забезпечити відповідний технологічний рівень. Основними видами сільгосптехніки, необхідної для успішного функціонування сільгоспвиробників, є трактори, зернозбиральні та інші типи комбайнів, вантажні автомобілі. Крім цього, необхідне достатнє забезпечення добривами, засобами захисту, якісним насіннєвим матеріалом, приміщеннями для зберігання продукції та ін. Відповідного технічного оснащення потребує також виробництво тваринницької продукції.

Оснащення аграріїв необхідною технікою та ефективне використання матеріально-технічних ресурсів є запорукою забезпечення конкурентоспроможності виробництва. На даний час стан технічного забезпечення сільгоспвиробників Волинської області важко назвати задовільним, адже кількість техніки, яка забезпечує виконання основних технологічних операцій зменшується, в свою чергу збільшується питома вага техніки, яка відпрацювала свій технічний ресурс. Це, звичайно, впливає на кількісні та якісні показники виробництва сільськогосподарської продукції та спричиняє додаткові ризики для товаровиробників з точки зору ство-

рення умов для їх економічної безпеки, тому технічне оснащення аграрного виробництва є надзвичайно важливим як у галузі рослинництва, так і в тваринництві. Всі ці проблеми торкаються не лише сільгосп підприємств області, а також і господарств населення.

Виробництво значних обсягів сільськогосподарської продукції Волинської області зосереджено в особистих селянських господарствах. Згідно із Законом України «Про особисте селянське господарство» ОСГ – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використання майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [6]. ОСГ не просто вид сільськогосподарської діяльності а, швидше за все, автономне сімейне виробництво, чим воно і відрізняється від інших малих форм господарювання. Саме стійкість особистих господарств населення до негативних змін зовнішнього середовища, їх гнучкість та адаптивність, першочергова орієнтованість на продовольче самозабезпечення, а потім вже на отримання прибутку, робить їх невід'ємними суб'єктами аграрного ринку. Характерною рисою ОСГ є те, що вони функціонують в умовах слабкорозвинутої матеріально-технічної бази і в деякій мірі залежать від великих сільськогосподарських підприємств у виробництві продукції рослинництва та тваринництва.

Особисті селянські господарства залишаються стійкою формою господарювання в аграрному секторі Волинської області. В економіці Волині спостерігаються не лише значні зрушення в обсягах виробництва ОСГ, а й зростання їх значення у відтворенні життєвих благ селян. Їх частка у структурі виробництва валової продукції сільського господарства, незважаючи на поступове скорочення, залишається переважною [9, с. 115]. За підсумками державного статистичного спостереження, станом на 01.01.2015 у сільській місцевості Волинської області зареєстровано 157,1 тис. домогосподарств, які мали в особистому користуванні земельні ділянки. Середній розмір площі землі домогосподарства у 2014 році становив 1,87 га. Частка земельних часток-паїв та орендованих ділянок у загальній площі землі домогосподарств – 51,8% [7, с. 144].

Переважаючими, як за кількістю, так і площею земельних ділянок, залишаються великі домогосподарства з площею більше 1 га [1, с. 8]. Але при цьому простежується тенденція до збільшення частки дрібних домогосподарств (з площею до 0,5 га), зокрема за минулий рік на 2,9 в.п. при скороченні у них середнього розміру земельних ділянок з 0,32 до 0,27 га, тоді як у великих він зріс із 3,01 до 3,23 га (табл. 1).

Розмір земельної ділянки є одним із елементів характеристики його сільськогосподарської діяльності, що показує перевагу споживчого чи навпаки товарного спрямування ОСГ. Вважається, що ділянки площею до 1 га достатньо для виробництва продукції з метою самозабезпечення, при мінімальному наборі техніки. Водночас великі за розмірами землекористування селянські господарства, які в змозі забезпечити себе набором спеціалізованої сільськогосподар-

## РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

**Таблиця 1. Розподіл сільських домогосподарств Волинської області за площею землі, %**

Показники	Роки					2014 до 2005, (+,-)
	2005	2010	2012	2013	2014	
<b>Кількість домогосподарств</b>						
Домогосподарства з площею землі, га до 0,50	19,0	21,1	21,0	23,1	26,0	7,0
0,51–1,00	32,4	23,3	24,5	25,1	23,9	-8,5
1,01 і більше	48,6	55,6	54,5	51,8	50,1	1,5
<b>Площа землі домогосподарств</b>						
Домогосподарства з площею землі, га до 0,50	3,8	3,7	3,5	4,1	3,8	0,0
0,51–1,00	15,5	9,7	9,8	10,5	9,7	-5,8
1,01 і більше	80,7	86,6	86,7	85,4	86,5	5,8

Джерело: розраховано автором за даними [7, с. 146].

ської техніки, зорієнтовані на виробництво переважно товарної продукції.

Проведене дослідження свідчить про те, що нині лише 25,3 тис. власників ОСГ області (16,1% від загальної чисельності) мають у приватній власності сільськогосподарську техніку. У 2014 році в них нараховувалось 20 904 тракторів, 2520 зернозбиральних комбайнів та іншої причіпної й ґрунтообробної техніки, 1915 вантажних автомобілів, що до загальної кількості техніки, наявної у сільському господарстві Волині становить 89,7, 80,5 та 52,7% відповідно. Детальніша інформація про наявність тракторів і зернозбиральних комбайнів у даних господарствах наведена в табл. 3.

Проте, враховуючи кількість домогосподарств, а також те, що основним виробничим напрямом більшості з них є ви-

робництво продукції рослинництва, технічне забезпечення не можна вважати задовільним. Високий відсоток забезпечення господарств населення сільськогосподарською технікою, відносно загальної кількості наявної у сільгоспвиробників Волинської області, свідчить швидше про вкрай незадовільне технічне оснащення сільськогосподарських підприємств, а ніж про достатню наявність техніки в ОСГ. У результаті проведеного дослідження виявлено, що тільки 43,8% домогосподарств мають технічні засоби у своєму користуванні, з них лише 27,7% мають трактори, 8,8% – комбайни, 3,8% – вантажні автомобілі, а також володіють іншою технікою. Детальніша інформація наведена в табл. 3.

Хоча навантаження на техніку в господарствах населення нижча, ніж у сільськогосподарських підприємствах, але

**Таблиця 2. Наявність тракторів і зернозбиральних комбайнів та вантажних автомобілів в ОСГ Волинської області**

Показники	Роки					2014 до 2005, (+,-)
	2005	2010	2012	2013	2014	
Трактори, шт.	10745	15246	18319	19769	20904	10159
у розрахунку на 1000 га ріллі	29	38	44	49	52	23
Зернозбиральні комбайни, шт.	1692	2498	2551	2533	2520	828
У розрахунку на 1000 га посіву зернових	13	18	18	16	16	3
Вантажні автомобілі	2128	2173	2062	1961	1915	-213
<b>До загальної кількості наявних у сільському господарстві Волинської області, %</b>						
Трактори	65,6	82,7	86,8	88,2	89,7	24,1
Зернозбиральні комбайни	48,4	73,1	76,7	78,6	80,5	32,1
Вантажні автомобілі	34,5	47,5	50,1	50,6	52,7	18,2

Джерело: розраховано автором за даними [7, с. 26].

**Таблиця 3. Наявність техніки у сільських домогосподарствах Волинської області, % від загальної кількості**

Показники	Роки					2014 до 2005, (+,-)
	2005	2010	2012	2013	2014	
Домогосподарства, що мають техніку, %	46,1	47,5	46,3	46,8	43,8	-2,3
у тому числі:						
плуг	92,3	85,1	81,4	84,3	83,0	-9,3
сівалку	3,7	22,9	27,7	27,3	27,5	23,8
борону	86,7	76,2	74,2	78,8	76,1	-10,6
культиватор	23,4	24,6	35,6	46,2	45,7	22,3
трактор	10,7	13,3	15,6	24,6	27,7	17,0
комбайн	1,1	0,8	0,8	3,3	8,8	7,7
сепаратор	14,5	19,6	24,6	22,0	15,7	1,2
крупорушку	1,9	5,9	13,2	2,3	3,4	1,5
автомобіль вантажний	1,4	0,7	4,5	0,1	3,8	2,4

Джерело: розраховано автором за даними [7, с. 155].

враховуючи, що ця техніка не нова і малопотужна, частина господарств для сільськогосподарських робіт використовує коней, хоча чисельність їх постійно скорочується. Станом на 1 січня 2015 року 86,4% сільських домогосподарств області використовували для обробітки гужовий транспорт [7 с. 155]. Незважаючи на певні проблеми технічного забезпечення особистих селянських господарств спостерігається динаміка зростання виробництва продукції рослинництва в ОСГ області та стійкого домінування над виробництвом основних сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах Волині. Вищу продуктивність угідь у господарствах населення можна пояснити більш високим рівнем затрат праці, особливо ручної, дотримання агротехнічних строків виконання посівних, просапних і збиральних робіт, використання у достатній кількості органічних добрив, також використання мінеральних добрив та засобів захисту рослин, розширення посівів сидеральних культур.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що для більшості господарств населення придбання нової техніки за власні кошти є практично нереальним. Альтернативою може бути купівля вживаної сільгосптехніки зарубіжного виробництва та засобів малої механізації. Однак недоліком такого варіанту є високі ціни навіть на технічні засоби, що вже були в експлуатації, і висока вартість ремонту імпортової техніки. Питання матеріально-технічної оснащеності ОСГ залежить переважно від їхнього фінансового стану. Більшість господарств не мають коштів для придбання необхідної техніки, а можливості державної фінансової підтримки є досить обмежені, тому, для виконання основних технологічних операцій, особисті селянські господарства вимушені користуватися послугами інших сільгосппідприємств. Такий підхід до вирішення проблеми технічного забезпечення теж має певні ризики, адже ціни на такі послуги є договірними і в умовах відсутності конкуренції, як правило, штучно завищені. Посів та збір урожаю сільськогосподарських культур у господарствах всіх категорій області необхідно починати практично одночасно, тому існуючі черги на отримання послуг часто призводять до порушення вимог агротехніки, втрати частини урожаю та погіршення його якості. Слід зазначити, що в «Комплексній програмі розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016–2020 роки», затвердженій рішенням Волинської обласної ради від 10.03.2016 №3/23, з метою поліпшення технічної оснащеності особистих селянських та фермерських господарств передбачено відшкодування відсоткової ставки або комісії по кредитах, наданих на придбання тракторів потужністю не більшою ніж тяговий клас 1,4 та ряду причіпного інвентарю, який агрегується з ними для фермерських господарств, які мають в обробітку до 50 га землі і для власників ОСГ [5].

У контексті проведеного дослідження варто підтримати І.Д. Бурковського, який вважає, що в нашій країні доцільно передбачити більш інтенсивне інженерно-технічне обслуговування та ремонт машин, а також виробничо-технологічне обслуговування з виконанням складних і трудомістких робіт, передусім для економічно слабких сільгоспвиробників. Він наголошує на необхідності матеріально – технічного і транспортно забезпечення та агросервісного обслуговування усіх товаровиробників, з доставкою промислової продукції в

господарства, а також проведення їх інформаційно-маркетингового та юридичного обслуговування [2].

Сьогодні вирішенням проблеми технічного забезпечення особистих селянських господарств є створення обслуговуючих кооперативів у використанні техніки. Це надає можливість власникам ОСГ об'єднати свої засоби, організувати спільну діяльність та отримувати технічні послуги на тих умовах, які встановлені самими членами кооперативу, враховуючи власні потреби та виробничі можливості, організувати пункти технічного обслуговування й ремонту сільськогосподарської техніки і транспортних засобів. При створенні такого кооперативу слід звернути увагу на однорідність групи власників ОСГ, які не мають великої різниці у розмірах господарств. В іншому випадку можливі непорозуміння між його учасниками [8, с. 54]. Джерелом покращення господарської діяльності особистих селянських господарств може стати також кооперація господарств населення не тільки між собою а й з іншими агровиробниками, які мають у своєму володінні сучасну сільськогосподарську техніку. Це дозволить вести більш продуктивну господарську діяльність не лише на рівні виробництва, а й на рівні збуту сільськогосподарської продукції, адже сільськогосподарська кооперація спрямована на захист економічних та соціальних інтересів власників особистих селянських господарств та створює умови їх рівноправності відносно інших суб'єктів аграрного ринку. Відповідно до вище вказаної «Комплексної програми розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016–2020 роки», передбачено виділення з обласного та місцевих бюджетів 1800 тис. грн. для часткового відшкодування вартості техніки та/або обладнання вітчизняного виробництва для обробітки землі сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами [5]. Очікувані результати – модернізація та оновлення матеріально-технічної бази СОК на Волині.

### Висновки

За результатами проведеного дослідження встановлено, що стан технічного забезпечення особистих селянських господарств Волинської області можна вважати задовільним, адже відношення щодо загальної кількості техніки, наявної у сільському господарстві Волині становить: тракторів – 89,7%, зернозбиральних комбайнів та іншої причіпної та ґрунтообробної техніки – 80,5% та автомобілів – 52,7% відповідно. Це свідчить про досить непогану технічну оснащеність ОСГ області. Однак високий відсоток забезпечення господарств населення сільськогосподарською технікою, відносно загальної кількості наявної у сільгоспвиробників всіх категорій Волині, свідчить швидше про вкрай незадовільне технічне оснащення сільськогосподарських підприємств, а ніж про достатню наявність техніки в ОСГ. Оскільки більшість господарств не мають достатніх коштів для придбання необхідної техніки, то для виконання основних технологічних операцій, особисті селянські господарства вимушені користуватися послугами інших сільгосппідприємств, що має теж певні ризики: завищені ціни на послуги, порушення вимог агротехніки та ін.

Визначено, що характерною рисою ОСГ досліджуваного регіону є те, що вони функціонують в умовах слабкорозвинутої матеріально-технічної бази і, в деякій мірі, залежать від

## РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

великих сільськогосподарських підприємств у виробництві сільськогосподарської продукції. Проте, незважаючи на певні проблеми технічного забезпечення особистих селянських господарств, питома вага виробництва основних видів продукції до загального обсягу є досить високою.

Доведено, що вирішенням проблеми технічного забезпечення господарств населення може бути створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Кооперування особистих селянських господарств у використанні технічних засобів надає можливість зменшити витрати на технологічні послуги, оскільки вони надаватимуться за ціною, максимально наближено до собівартості, використовувати сучасні більш продуктивні технічні засоби, і як наслідок – підвищити результативність господарської діяльності в цілому.

### Список використаних джерел

1. Аграрний комплекс Волині: економічна доповідь / за ред. В.Ю. Науменка; Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2015. – 34 с.
2. Бурковський І.Д. Поліпшення технічного обслуговування аграрного сектору економіки / І.Д. Бурковський // Економіка АПК. – 2005. – №4. – С. 19–22.
3. Гейць В.М. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: Інноваційно-технологічний розвиток економіки / В.М. Гейць, В.П. Семиноженко, Б.С. Кваснюк. – К.: Фенікс, 2007. – 564 с.
4. Голій Н.П. Роль особистих селянських господарств у виробництві продукції рослинництва Волинської області / Н.П. Голій. // Інноваційна економіка. – 2014. – №2. – С. 89–94.
5. Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016–2020 роки», затверджена рішенням Волинської обласної ради від 10.03.2016 №3/23 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://agrovolyn.com/program.php?news=739>.
6. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 №742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №29. – Ст. 232.
7. Сільське господарство Волині – 2014: стат. збірник / за ред. В.Ю. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2014. – 340 с.
8. Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив: практ. посіб. / [Пупенко Ю.О., Жук В.М., Малік М.І. та ін.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 128 с.
9. Соціально-економічні проблеми розвитку сільських територій: регіональний аспект: кол. монографія / [В.І. Ткачук, А.О. Соколова, О.В. Голій та ін.]; за ред. В.І. Ткачука. – Житомир: ПП «Рута», 2014. – 356 с.